

MARIA MARIN

(București)

ACELAȘI GRAI – ANCHETATORI DIFERIȚI

I. 1. Cercetarea dialectală se distinge, între altele, prin faptul că ea presupune cel puțin două etape diferite, prima dintre ele vizând culegerea materialului, a vorbirii vii, cu ajutorul unui chestionar sau prin discuții libere între cercetătorul dialectolog și vorbitorul de grai (cel care oferă informații asupra vorbirii sale sau a colectivității în care trăiește), numit în studiile de specialitate informator, și alta având în vedere valorificarea materialului înregistrat.

2. În abordările privind ancheta dialectală s-a subliniat destul de insistent faptul că aceasta este, prin excelență, o comunicare bilaterală (s. n., M. M.), bazată pe relația particulară care se stabilește, într-un anumit context, între anchetator și informator (subiect vorbitor) (TDR, p. 29). S-a spus, uneori, că, în cercetările mai moderne, intervin aparatele de înregistrare, un factor important de modificare a contextului și, implicit, a modului de realizare a mesajului.

3. În ceea ce privește anchetatorul, posibilitățile sunt multiple și, în funcție de cea aleasă, se conturează rezultate relativ diferite.

3.1. În privința pregătirii profesionale, se consideră, în general, și considerăm și noi, că varianta optimă este cea a anchetatorului specialist (dialectolog, lingvist), care știe exact ce îl interesează și, în funcție de scop, își stabilește setul de întrebări/cerințe și modalitatea de a obține informațiile dorite. Pentru aceasta, ideal ar fi ca anchetatorul să-și propună și să realizeze o anchetă de probă sau măcar să fi participat, în prealabil, la o cercetare lingvistică de teren de tip arhivă/text popular-dialectal.

3.2. S-a subliniat adeseori importanța unui „excellent” cunoscător al realității lingvistice propuse pentru cercetare (să fie originar din localitatea sau din zona studiată ori măcar să provină dintr-un mediu rural) (Rusu 1984, p. 31) (lucru considerat de către unii chiar obligatoriu) și, nu numai atât, ci să fie și un bun cunoscător al aspectelor etnografice, folclorice, sociale, economice etc. ale comunității vizate. Situația întâlnită pe teren dă dreptate, într-o măsură considerabilă, acestui punct de vedere, și totuși, uneori, răspunsurile, informațiile furnizate unei persoane străine de comunitate pot fi mai complete, mai bogate, dacă se are în vedere faptul că informatorul poate deveni/devine suspicios în momentul în care este întrebat/chestionat asupra unor subiecte sau, mai ales, obiecte, pe care el le consideră bine cunoscute de către anchetator¹. În schimb, dacă cercetătorul este străin de localitate sau chiar de zona cercetată, își poate permite să pună întrebări sau să se lanseze în considerații cu profit pentru cercetarea dialectală.

3.3. Pe de altă parte, se poate întâmpla ca vorbitorul de grai, angrenat în discuție, să se arate interesat și, după primele întrebări din partea cercetătorului specialist, informatorul, curios și, sincer preocupat, să întrebe, la rândul-i, care este scopul acestor cercetări. De regulă, după câteva lămuriri sumare, menite „să dezlege problema”, discuția/cercetarea continuă nestingherită.

Unul dintre cazurile frecvente este atestat în legătură cu întrebarea: *Poți să ne spui cum se face mămăliga?*, întâlnită aproape în fiecare dintre localitățile care au intrat în vizorul anchetelor pentru AFLR, la care informatoarea, sincer mirată de facilitatea acesteia, se adresează, la rândul-i, anchetatorului/anchetatoarei cu întrebarea: *Da' ce, dumneata nu știi cum se face mămăliga?* De regulă, în asemenea situație, anchetatoarea „se salvează” cu replica: „*ba știu, da' mă interesează cum se face pe la dumneavoastră, cum o faci dumneata*”. Texte de acest tip se întâlnesc în toate înregistrările, unele dintre ele

¹ O situație concretă care confirmă cele spuse mai sus am întâlnit în satul Poiana Mărlui din județul Brașov (satul nostru natal), unde, la o întrebare despre prelucrarea cânepii, o informatoare (foarte politicoasă) mi-a adresat întrebarea: *da' ce, dumneavoastră nu știți, mămica dumneavoastră nu face așa?* sau alta: *dumneavoastră n-ați văzut o urzitoare? mama dumneavoastră nu are?*

fiind chiar publicate în volume ilustrând graiuri din diverse zone ale României și din afara granițelor:

[Mămăliga cum se face?]

[!]² *păi da će ē ... cum sǎ sǎ facă? cê! dumnjavǎostrâ nu mîncáz mǎla [k] mǎmăligă?*

[Ba da, dar vrem să știm cum o faci mata.] (TDM II, p. 745 – Săgeata, Bz) sau

[Cum se face mămăliga pe aici?]

mǎmăliga cum sǎ faș#/ da voi nu știét cum mǎmăliga sǎ faș?

[Nu știm cum se face aicea.] (TD–Ucraina: 240 – Șcerbani, regiunea Nikolaev, Ucraina).

Un alt posibil răspuns din partea cercetătoarei poate conține observația: „*păi știu, dar fiecare femeie, gospodină o face, poate, altfel, fiecare are „secretul” ei; vreau să știu cum o faci dumneata, că sigur știi mai bine decât mine*”. După o asemenea „declarație” vine, de obicei un răspuns încurajator: „*păi spune așa, dǎmǎnǎ, vreș să știș cum fac ~~eu~~ mǎmăligă*”, după care poate urma un text „model” pentru întrebarea formulată³.

4. Aceste „dedesubturi” ale anchetei dialectale devin cunoscute în volumele de texte publicate în ultimii 40–50 de ani, când, spre deosebire, de exemplu, de anchetele de început ale dialectologilor bucureșteni, cum au fost cele pentru TDO, în cazul cărora, din lipsă de bandă magnetică suficientă pentru înregistrări sau de baterii pentru alimentarea magnetofonului de înregistrare, întrebările anchetatorilor nu se înregistrau sau, și mai sigur, nu se transcriau, și, drept urmare, o serie dintre întrebările suplimentare, lămuritoare, sau dintre eventualele comentarii în afara subiectului propus nici măcar nu se înregistrau și, mai ales, nu se transcriau.

² Semnul [!] indică faptul că subiectul vorbitor râde.

³ Un caz ilustrativ pentru această situație am întâlnit în satul Bârca, comuna Valea Mare, județul Olt (din sudul Munteniei), unde s-a înregistrat cea mai „lungă mămăligă”, a cărei preparare ar fi durat, conform textului înregistrat, nici mai mult nici mai puțin decât vreo două ore, în ciuda faptului că povestitoarea/informatoarea a început prin observația: *ăoleș/ păș mǎmăliga o făcēș lēzne, répede* (TDM, I, p. 283).

În schimb, în anii din urmă, odată cu cercetările și culegerile de texte întreprinse, în cadrul AFLR, mai întâi, pentru zona din ALRR–Muntenia și Dobrogea și, apoi, pentru toate celelalte texte care au urmat, „protocolul” anchetei dialectale s-a îmbogățit/completat/lărgit, iar întrebările/comentariile anchetatorilor și ale vorbitorilor au început să intre și ele în vizorul transcriptorilor, astfel că volumele de texte dialectale publicate după 1975–1980 de către ieșeni și de bucureșteni cuprind din ce în ce mai mult din spațiul acordat acestui tip de cercetare dialectală. Amintim, în acest sens, în ordinea apariției, contribuțiile remarcabile semnate de Boris Cazacu în *Prefața* la TDM I, p. XII–XVI (Cazacu 1973), de Bogdan Marinescu (1992) și de către ieșenii Stelian Dumistrăcel, Doina Hreapcă și Ion-Horia Bârleanu (Dumistrăcel, Hreapcă, Bârleanu 1997), cu observația că în această ultimă intervenție nu se face trimitere la predecesorii care s-au ocupat și s-au pronunțat în legătură cu unele dintre aspectele amintite⁴.

II. Cea de a doua etapă a cercetării dialectale are în vedere prelucrarea materialului cules, în scopul publicării fie sub forma unor volume de texte dialectale (redate în transcriere fonetică), care, la rândul lor, pot fi concepute și realizate ca lucrări de sine stătătoare, cum este culegerea realizată și publicată de Emil Petrovici (ALRT II), ca s-o cităm pe cea mai cunoscută, după care a apărut o serie de volume de acest tip, cum sunt TDO, TDM I, II, III, TD–Mold., Bucov. I, II ș. a., sau cele în care textele dialectale apar fie ca părți ale unor lucrări mai ample asupra unor zone mai mult sau mai puțin întinse (TD–BN, TDD) sau cele care, constituite din texte și glossar, sunt precedate de studii lingvistice asupra graiului avut în vedere, așa cum sunt TD–*Porțile de Fier*, TD–*Sălaj* sau, în sfârșit, seria de

⁴ Cele câteva observații ale noastre sunt menite să explice deosebirile dintre diversele anchete de teren de tipul text dialectal și dintre volumele de texte publicate, în ceea ce privește dimensiunea și, mai ales, conținutul, cantitatea de informații asupra cercetării înseși. Astfel, de exemplu, pentru a consemna actul comunicativ în întreaga lui complexitate, a început să se noteze în subsolul paginii de text, între altele, elemente de mimică și gesticulație, ca indici semnificativi în transmiterea mesajului.

volume consacrate românilor din afara granițelor țării (vezi Răuțu 2018, p. 419–450).

1. Cercetarea noastră are în vedere două lucrări elaborate de către autori diferiți, pe baza unor materiale dialectale înregistrate/culese din zone comparabile sub aspectul ariilor investigate și din punctul de vedere al perioadei în care s-au efectuat culegerile de material la care ne referim. Este vorba, așadar, de două lucrări, una realizată și publicată de către cunoscutul și regretatul cercetător Vasile Frățilă, și anume *Graiul de pe Târnave. Texte și glosar*, Editura Astra. Despărțământul „Timotei Cipariu”, Blaj, 2006, și alta, aflată în manuscris, TD–Trans., de Maria Marin, Bogdan Marinescu, Iulia Mărgărit, conținând, pe lângă o bogată colecție de texte dialectale, glosar, și un studiu lingvistic asupra morfosintaxei acestor graiuri, redactat de Maria Marin⁵.

2. Cele două serii de investigații dialectale, pe care ne propunem să le privim comparativ, au fost efectuate în anii 1970–1972, de către Vasile Frățilă și, cu zece ani mai târziu, în perioada 1981–1985, de către o echipă de dialectologi din București, constituită din Bogdan Marinescu, Iulia Mărgărit, Maria Marin.

3. Zonele cercetate sunt, într-o oarecare măsură, comparabile din punctul de vedere al ariei investigate, atât în ceea ce privește numărul de localități, cât și în privința răspândirii lor geografice. Este vorba de o arie care se întinde pe văile inferioare ale Târnavelor, între valea Secașului Târnavei Mici și, mai departe, pe valea Târnavelor înainte de vărsarea lor în Mureș, la Vasile Frățilă (vezi *harta și lista 1* din Frățilă 2006) și o zonă situată între Târnava Mică (la nord) și Olt (la sud) (pe axa nord-sud) și, respectiv, între Valea Sebeșului la vest și o linie convențională, străbătând zona de la Sângeorgiu de Pădure la Făgăraș, pe axa est-vest, pentru cercetarea AFLR (vezi *Anexa 1 și 2*). Menționăm că, în cazul celei de a doua investigații, unul dintre criteriile selectării localităților l-a constituit

⁵ Articolul *Câteva trăsături specifice graiurilor din centrul Transilvaniei*, prezentând principalele particularități din domeniul morfosintaxei și câteva aspecte privind topica și intonația caracteristice acestor graiuri, a apărut în „Limba română”, LXXI, 2022, 1–2 (*Omagiu domnului prof. Gheorghe Chivu, membru corespondent al Academiei Române, la 75 de ani*), p.125–138.

prezența lor în rețeaua ALRR–Transilvania (și, implicit, în ALR I și ALR II). Altfel, în timp ce în cercetarea lui Vasile Frățilă se găsește o singură localitate din ALR II, respectiv, Micăsasa, corespunzătoare punctului cartografic 142 din atlasul vechi, în ceea ce privește ALRR–Transilvania situația reprezentării acestora este neglijată, pe când în rețeaua localităților selectate pentru AFLR marea majoritate au fost alese exact după criteriul prezenței în NALR, ceea ce înseamnă că, dintre cele 25 de localități cercetate, doar 4 lipsesc din noul atlas, respectiv Brateiu, Cut, Slimnic și Brădeni (vezi *Lista 2*).

Comparând rețelele de localități cercetate în cele două anchete dialectale de care ne ocupăm, se constată că dintre localitățile investigate (16 + 1 la Vasile Frățilă, față de 24 la cercetarea echipei din București), comune ambelor anchete sunt doar două, respectiv Biia și Micăsasa.

4. Scopul intervenției noastre este identificarea a s e m ă n ă rilor și a d e o s e b i r i l o r dintre cele două cercetări și, implicit, dintre rezultatele acestora.

4.1. În ceea ce privește anchetatorul, remarcăm, mai întâi, faptul că, în vreme ce Vasile Frățilă era originar din zona cercetată, cei trei autori din București provin din zone diferite: bucureștean – Bogdan Marinescu, originară din sud-estul Transilvaniei – Maria Marin și provenită din Basarabia (Republica Moldova) – Iulia Mărgărit.

4.2. În privința p r e g ă t i r i i și a p r e o c u p ă r i l o r p r o f e s i o n a l e, toți cei patru cercetători sunt sau erau lingviști-dialectologi, cu preocupări identice (studierea vorbirii dialectale, a graiurilor dacoromâne din diverse zone ale României).

Din această perspectivă, a s e m ă n ă r i l e sunt multiple, începând de la a l e g e r e a informatorilor, selectați în funcție de criterii similare: să fie originari din localitate, să aibă un nivel de studii elementare comparabil, să fie comunicativi, apți să întrețină/sustină o discuție normală/obișnuită, fără pretenții deosebite, condiții care se reflectă în vorbirea acestora, în tipul de texte oferite și, în general, în informațiile furnizate (cf. Frățilă 2006, p. 2).

4.3. În ceea ce privește v o l u m e l e d e t e x t e cuprinse în cele două lucrări, remarcăm, pe de o parte, bogăția acestora sub diverse aspecte (r e p e r t o r i u , p a r t i c u l a r i t ă ți f o n e t i c e ,

reflectate în transcrierea fonetică riguroasă, particularități morfosintactice, precum și varietatea textelor înregistrate și transcrise, volumele cuprinzând:

a) pe de o parte, un număr mare de așa-numite *texte fixe*, descriind preocupările zilnice ale oamenilor locului (agricultura: cultivarea pământului – grâu, porumb, cartofi, viță de vie, cultivarea și prelucrarea cânepii), dar și descrierea unor obiceiuri, tradiții, distracții, cum ar fi nunta, colindatul, șezătoarea, claca, lăsarea secului de Paști etc.

b) alături de acest tip de texte descriptive/*fixe*, au fost înregistrate și așa-numitele *texte libere*, importante pentru studierea anumitor particularități ale vorbirii dialectale: structuri sintactice, procedee stilistice, dialog etc. (cf. TDM I, p. XIII).

Din această perspectivă, urmărind, de exemplu, texte din aceeași localitate, având un conținut asemănător, culese de către cercetători diferiți, la momente diferite, se constată asemănări multiple, uneori aceste texte ajungând până la identitate din diverse puncte de vedere, privind operațiile descrise, terminologia folosită și chiar unele particularități lingvistice având caracter general sau de amănunt. Afirmația poate fi susținută, de exemplu, prin două texte despre *cultura grâului*, culese din Biia, unul în 1970, înregistrat de Vasile Frățilă, altul din anul 1982, cules de bucureșteni.

1970

La noi îi împărțit pământu pe tri furdulășă: o parte Țogór¹, o parte cu porumb [k] cucurúz, o parte cu grâu.

Primăvára pin maj să-ncepe Țogóru. Să árá de trej Țorí. În agúst să întórce pământu, că așa-í spúnem noi, să-ntóárce, și pin cînșpe septémber ne apucám de sãmínát. Bun întelés, între tímpu ála, puném gunój, îl aranjám așa cum trábujе. Íl sãmínám cu mína. Dúpá ája, cín să cočé, îl sáčérám cu sáčereja [...] Bărbátu legá și feméja sáčera. Să legáu znóki, să punéu kíčóre, cínč znok la on kíčór.

1982

pământurle nóăște jerá-n trîj părț/ în trij furdulășă-mpărțite// la un furduláj _jerá cu porumb/ únu cu grâu/ și únu jerá Țogór¹/ umblá Țóile// no/

și ăla... după ce... după rusăle așa/ pîe gătátu la júlie [k] la júnie/ s-apucá
 oáméni și zîcê cá-l fac [r] fac og^uór/ no// dúp-áęa cărá băllegári^u/ il ducă
 acólo/ gunôju-l ducă și-l.../ dúp-áęa ápa_îl întorcá ȧr il mai arám o dátá pân
 la sămíná de trîi ȧorî să ará/ grîu [...] păi dúp-áęa nę-apucán_ cu sêcêreęa
 [...] sêcê [k] cosêġ/ ńevásta aduná/ dúp-áęa m-apucán_ și-l legám/ și il
 puném clăj/ il puném pân_ dimineęáta așa-l punęám i spunęá [k] !_punęám
 kicôră/ așa-ȧ spunęán_noj//

La fel de concludentă este comparaȧia dintre două texte referi-
 toare, de exemplu, la obiceiurile de la Lăsatul Secului de Paști,
 culese din aceeași localitate, Biia.

1970

La prînderęa póstului de Paști, pe la noi obiêġu-ȧ așa: Băjéfi áșȧia mai
 tînerî să duc^u și sîlêsc^u. Fac sîlitórî și fac foc^u. Kíuġe pę-acólo și strîgă
 anumíte lucrurî. ȧr fiêóri ăȧ marî, ăȧa fac joc sára. Așá ca oȧ_ fel de bal.
 S-adună fêtele, joacă, zic cu flúġera.

1982

[La Lăsatul Secului de Paști era vreun obicei?]

ô! lâ... atúnêa cuȧ_ să nu híe obiêġi? că dǒár atúnêa să sîlêște// [...] păi i
 sîlîtu// tǒată... tos_copîi și șî fiêóri mai marî// fáce níște silit^uór(ȧ) de páe așę/
 ș-ápăȧ_ġeșęġ_ cu ġéle únde ġerá đęálurîle mai marî/ și dam_ foc și le-ńvîrtęn_
 rǒata/ ș-ápăȧ strîgát acólo/ că êġne nu ș-o tors cîlȧi/ să-ȧ cădă d'întȧ//

D i f e r e n ȧ e l e dintre cele două serii de texte se pot explica, și
 de această dată, atât prin trăsăturile individuale ale informatorilor, cât
 și prin felul în care au fost formulate întrebările/cerînțele din partea
 anchetatorului și, nu în ultimul rând, prin faptul că vorbitorii de grai
 aveau cunoșȧinȧă despre anchetatori: unul localnic, despre care se șȧia
 clar că este cunoscător al obiceiurilor locale, pe când, în ce privește
 echipa din București, se subînȧlegea faptul că anchetatorii nu cunosc
 aceste obiceiuri, ceea ce impunea descrierea lor (mai) amănunȧită.

b) Pe lângă textele cu subiecte fixe, cele două lucrări cuprind și
 un număr considerabil de t e x t e l i b e r e, redând întâmplări

ieșite din comun, amintiri, evenimente. Dintre acestea remarcăm, în mod deosebit, textul antologic din volumul lui Vasile Frățilă, cules din Feisa (p. 19–22), relatând amintiri din primul război mondial, cu o putere evocatoare ieșită din comun. Reținem, pe de altă parte, de asemenea, din aceeași categorie, o întâmplare povestită de către o informatoare din Biia (înregistrată pentru AFLR), remarcabilă prin vivacitatea, dar și prin mulțimea de particularități dialectale din toate domeniile limbii:

[Când duceați copiii mici la câmp, nu se întâmpla să vină vreun șarpe la ei?]

da că kar vinē dǫámnă/ da/ kar odátă jerám la sóru-meá aj maj máre la huiț/ în dǎptáu⁶, în finát/ acólo la fin// și zíc... tăt aṇ _ zî _ cîță sóru-meá „hai tu... hai tu nánă tu”/ c-așá zîcám/ haj tu nánă la cokíl tu/ că uṇ _ plîṇje și nu st” [ɛ] párcă să murdăris-așá//

da zîce „no las’că viṇ mintén!”/ nūma cîṭ _ viním... vîne sóru-meá/ și jerá pus cokílu așá pe uṇ _ scútȝec// și dedesúptu la cokíl/ la scútȝec/ oṇ _ șérpe ȝa așá⁷ jerá dǫámnă/ tăt așá⁸ iṇc[k]fășurát acólo//

cîṭ _ l-aṇ _ vást/ hǎṇa sóru-meá „túlăi/ da gîne c-am vint// dácă nu vinēm/ și mușcă cokílu șérpele?”

„da ȝo nu ȝe-an _ tă _ strîgát _ haj tu nánă/ haj tu nánă? și tu n-aj vint”//

cîn [k] așá ne-o foz _ dǎ frică dǫámnă⁹ dac-am _ vās _ șárpele/ zíc „túlăi / și putē mușcă cokílu”// da șárpele ȝa așá⁷ o sta _ rǫtă/ rotogól máre/ jerá tă _ făcú _ colác acólo/ kar sup _ cokíl// jerá pus oṇ _ scútȝec/ d-ála/ scútec de montón alb/ jerá puz _ dedesúp _ și cokílu șăde acólo pe ȝárbă/ ȝo jerám maj nícuță șȝij/ ȝo jerám cokílă și ȝo/ staṇ _ cu ȝel acólo// nūma cîṭ _ vîne sóru-me și ȝe ála/ și véde șérpele/ „dǫǫmne!” tătă zíȝa n-o maj putú _ să maj... / la fin am _ fost// tătă zíȝa n-o maj putú _ „dácă nu vinēm tu/ și mușcă șérpele

⁶ Dǎptáu, nume topic.

⁷ Gest: de un metru.

⁸ Gest: încolăcit.

⁹ Se adresează anchetatoarei.

cokílu?"/ pāj de ún^de/ jo n-ăṅ ˘ cotát/ nu l-an ˘ rîdicá ˘ cokílu di cólo/ ŝti/ pṛṇṇe cā jērām nícā aṣā dīē... nu-l ˘ luám ım ˘ brătā/ sā nu-l scāp/ Țorī aṣā cēva/ cā dṛṇṇ ıj demúlt dē-atúnčā// mai jērā ŝi lúčrurī dē-ālęa/ da nu s-a-nțāmplāt aṣā sā mŭṣte// [...]

Scopul intervenției noastre este identificarea asemănărilor și a deosebirilor dintre cele două cercetări și, mai ales, dintre rezultatele acestora.

În privința metodei/metodelor folosite în ancheta de teren, cercetările se aseamănă, în linii mari, în sensul că autorii celor două lucrări și-au concentrat atenția, pe de o parte, spre texte descriind preocupările zilnice ale oamenilor locului (agricultura: cultivarea pământului – grâu, porumb, cartofi, viță-de-vie, cultivarea și prelucrarea cânepii), dar și descrierea unor obiceiuri, tradiții, distracții, cum ar fi nunta, colindatul, șezătoarea, claca, Lăsatul Secului de Paști etc. Alături de acest tip de texte descriptive, au fost înregistrate și așa-numite texte libere, importante având în vedere caracterul lor relevant pentru studierea anumitor particularități ale vorbirii dialectale: structuri sintactice, proceduri stilistice, dialog etc. (cf. TDM I, p. XIII).

În ceea ce privește temele prezentate, îndeletnicirile și chiar obiceiurile, deosebirile dintre cele două cercetări și rezultatele lor sunt nesemnificative (cf. textele ilustrative).

Relația dintre vorbitorul de grai și anchetator, marcată, de obicei, prin diverse intervenții din partea ambilor protagoniști ai anchetei, asigurând caracterul viu al discuției, al cercetării (relație prezentă în toate tipurile de texte dialectale)¹⁰, în lucrarea lui Vasile Frățilă este, adeseori, neglijată, estompată, astfel că, uneori, după pagini întregi de text, abia dacă apare câte o întrebare din partea anchetatorului, alături aceste intervenții putând fi, eventual, ghicite/presupuse doar din spusele vorbitorului de grai. Astfel, de exemplu, dintr-o propoziție rostită de către o informatoare: plăcintele se fac, dōmnule, dim ˘ păturī mŭlte (Micăsasa, p. 92), se poate deduce că anchetatorul formulase o întrebare, fără ca aceasta să fie însă notată. În alte

¹⁰ Volumele de texte publicate de bucureșteni, precum și cele ale cercetătorilor ieșeni sunt deosebit de bogate în asemenea exemple.

cazuri, întrebările cercetătorului, notate (de regulă, între paranteze drepte) sunt redată fie în scriere literară (așa cum este normal):

[Cum îi ziceați înainte la spital?].

– Tôt spital (Jidvei, p. 34),

pentru ca, în alte situații (fără ni se explice de ce), acestea să fie redată în transcriere fonetică: [Da n-o fost beteǵăǵă?].

În schimb, în textele dialectale transcrise de bucureșteni (ca, de altfel și în cele ale ieșenilor), intervențiile anchetatorilor sunt notate consecvent în transcriere literară: [Aia mai de pe jos avea vreun nume, cânepa aia mai mică?] (1960 – Micăsasa).

În general, în cercetarea dialectală, anchetatorul încearcă (își propune) să nu influențeze vorbirea informatorului, abținându-se de la sugestii, comentarii, corectări sau alte intervenții care pot/ar putea să aibă repercusiuni (negative) asupra răspunsului din partea vorbitorului de grai. Astfel, de exemplu, prin discuții impuse de către cercetător, prin sugerarea formelor dialectale așteptate de către acesta, fără să se țină cont de ceea ce spune sau ar putea să spună vorbitorul de grai, în mod cert se ajunge la o denaturare/modificare a realității lingvistice din graiul celui anchetat. Așa, de exemplu, printr-o intervenție precum:

[ai căst vodată în fântână?¹¹]

– Am căst de mai multe ori! [...]

anchetatorul influențează, evident, spusele vorbitorului.

Totodată, corectările repetate din partea anchetatorului transformă textul într-o comunicare discontinuă (de tipul întrebare – răspuns), având consecințe (indubitabile, în primul rând) asupra sintaxei acestuia și, mai mult decât atât, modificând cursul normal al povestirii. Un exemplu care ilustrează acest tip de anchetă transformată într-un fel de dialog (agasant) este întâlnit în textul despre lucrul la vie, înregistrat din localitatea Biia, din care redăm câteva fragmente:

¹¹ În privința utilizării lui *î* și *â*, trebuie să ținem cont că lucrarea lui Vasile Frățilă a apărut în 2006. Menționăm, de asemenea, că, spre deosebire de uzul curent, în prezentarea textelor exemplificatoare, nu am folosit scrierea cu litere/caractere italice, deoarece, în cazul de față, aceasta ar fi putut crea confuzie.

[Vița de vie] cêre stropitură¹² multă, zița tînără.

[Stropitură?]

– Strokitură

[Cu ce strokít?]

și, mai departe, anchetatorul, influențând indubitabil pe vorbitor, introduce în text termeni prin care „îndreaptă” cursul anchetei în direcția urmărită de el:

[Când e cărzuiți?]

– De cîte Țorî cêre timpu [...]

[Înainte nu-l ștromfăniți?]

– Ba da. Să ștromfănêșt'e prima dată.

[Cu treverea ce faceți?]

– Cu tréverea? Mult [ε] căre au puțin¹³/ să bágă um Ț pic de apă pin jel, mai dá o țir de záhăr și fac vin.

[Iar în vóroğ domnêște!]

– Mă scápă gura [...] îl îndêș bine, puȝ pămînt pe jel...

[Nu să spúne bine. Cum îl înd'es?]

– Îl apêș bi[k]gíne... (Biia, p. 47)

Am notat intenționat un fragment mai lung din textul lucrării lui Vasile Frățilă, întrucât acesta ne prilejuiește o serie de constatări menite să sublinieze deosebiriile dintre cele două lucrări pe care le avem în vedere. Unele dintre aceste deosebiri constatate de noi în modul de desfășurare a anchetei dialectale țin de procedeul/calea folosită pentru a obține cuvinte, sensuri sau variante formale dialectale. Dacă, în general, în anchetele pentru AFLR (spre deosebire, eventual, de alte tipuri de cercetări dialectale), un cuvânt, o formă sau un sens cu iz dialectal sunt folosite de către anchetator.

[Iar în vóroğ domnêște!]

– Mă scápă gúra [...] îl îndêș bine, puȝ pămînt pe jel...

[Nu să spúne bine. Cum îl înd'es?]

– Îl apêș bi[k]gíne...

¹² Sublinierile din textul transcris aparțin autorului.

Reținem că termenii clar dialectali: *cărăzuiți*, *ștromfăniți*, *tréve-rea*, ca și unele variante, precum *vórog*, în cazul de față sunt introduși în text de către anchetator și apoi preluați de vorbitor.

O situație preluată din cercetarea bucureștenilor, în mare parte, asemănătoare cu cele de mai sus, poate ilustra diferența dintre cele două anchete în privința modalității de „a dirija” o discuție urmărind obținerea unui termen dialectal:

[Și ce se mai pune la cârnați?]
 păi núma ásta să púne: kipér!/
 [Se mai pune ceva.]
 êe să să mai púje? [!]
 [Usturoi sau cum îi zice pe aici?]
 păi ustur^uó! dă/ usturő!,

pentru ca, abia, în continuare, anchetatoarea, văzând că nu obține termenul dialectal așteptat, să-l introducă ea direct:

[Usturoi îi ziceți sau „ai”?]
 ai/ ai i zícem noj/ da/ dréptu-!// (Biia, 1982, subiect V)

Din punctul de vedere al conținutului și al formei (ca narațiune), multe texte din ambele lucrări reprezintă „idealuri” pentru o anchetă dialectală, întrunind din punct de vedere lingvistic (fonetic, morfologic, sintactic, lexical), cât și în privința realizării narative, calitățile unor povestiri complexe.

Exemple ilustrative sunt numeroase în ambele lucrări avute în vedere, situația materialului studiat/analizat de noi este însă greu de comparat (convingător), atâta timp cât textele bucureștenilor nu sunt publicate și, în consecință, exemplificările ar încălca excesiv textul comunicării noastre.

Glosarele celor două lucrări de care ne ocupăm nu pot fi evaluate comparativ, întrucât, în vreme ce partea respectivă a lucrării elaborate de către bucureșteni este realizată pe baza unor principii și metode cunoscute din lucrări similare publicate, de-a lungul timpului, de către dialectologii de la fostul Institut de fonetică și dialectologie „Al. Rosetti” al Academiei Române, cităm aici doar Gl. Munt. și

Gl. Dobr., glosarul din lucrarea lui Vasile Frățilă a fost realizat/elaborat beneficiind, în afară de materialul lexical înregistrat în textele culese de autor, și de alte izvoare diverse, precum operele unor scriitori reprezentativi pentru zona studiată, dar și de alte surse de material (vezi p. 2–4 din lucrare).

ABREVIERI BIBLIOGRAFICE. SIGLE

AFLR = *Arhiva Fonogramică a Limbii Române*.

ALR I = *Atlasul lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj, sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea I, vol. I, de Sever Pop, Cluj, 1938; vol. II, de Sever Pop, Sibiu–Leipzig, 1940.

ALR II = *Atlasul lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj, sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea II, vol. I, de Emil Petrovici, Sibiu–Leipzig, 1940.

ALRR–Muntenia și Dobrogea = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Muntenia și Dobrogea*, București, vol. I–II, 1996, vol. III, 2001, de Teofil Teaha, Mihai Conțiu, Ion Ionică, Paul Lăzărescu, Bogdan Marinescu, Valeriu Rusu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe, vol. IV, de Teofil Teaha (coord.), Ion Ionică, Bogdan Marinescu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe, 2004; vol. V, de Teofil Teaha (coord.), Bogdan Marinescu, Nicolae Saramandu, 2007, București, Editura Academiei Române.

ALRR–Transilvania = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Transilvania. Date despre localități și informatori*, de Grigore Rusu, Viorel Bidian, Dumitru Loșonți, București, Editura Academiei Române, 1992.

ALRT II = *Texte dialectale*, culese de Emil Petrovici. *Suplement la Atlasul lingvistic român II* (ALRT II), Sibiu–Leipzig, Muzeul Limbii Române–Otto Harrassowitz, 1943.

Cazacu 1973 = Boris Cazacu, *Prefață*, în *Texte dialectale. Muntenia*, I, sub conducerea lui Boris Cazacu, membru corespondent al Academiei, profesor la Universitatea din București, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, București, Editura Academiei Române, 1973, p. XII–XVI.

Dumistrăcel, Hreapcă, Bârleanu 1997 = Stelian Dumistrăcel, Doina Hreapcă, Ion-Horia Bârleanu, *Ancheta dialectală de tip „formă de comunicare”*, în vol. *Ancheta dialectală ca formă de comunicare*, Editura Academiei Române, Iași, 1997, p. 46–55.

Frățilă 2006 = Vasile Frățilă, *Graiul de pe Târnave. Texte și glosar*, Blaj, Editura Astra, Despărțământul „Timotei Cipariu”, 2006.

- Gl. Dobr. = *Glosar dialectal. Dobrogea*, în *Texte dialectale și glosar. Dobrogea*, de Paul Lăzărescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană și Nicolae Saramandu, București [f. e.], 1987.
- Gl. Munt. = *Glosar dialectal. Muntenia*, de Maria Marin, Iulia Mărgărit, București, Editura Academiei Române, 1999.
- Marin 2022 = Maria Marin, *Câteva trăsături specifice graiurilor din Centrul Transilvaniei*, în „Limba română” LXXI, 2022, 1–2 (*Omagiu dlui prof. Gheorghe Chivu, membru corespondent al Academiei Române, la 75 de ani*), p. 125–138.
- Marinescu 1992 = Bogdan Marinescu, *Observații asupra elementelor paralingvistice din textele dialectale*, în „Fonetica și dialectologie”, XI, 1992, p. 147–154.
- Răuțu 2018 = Daniela Răuțu, *Graiuri dacoromâne vorbite în medii aloglote*, în *Lingvistica românească*, Coordonatori: Marius Sala, Nicolae Saramandu, București, Editura Academiei Române, 2018, p. 418–451.
- Rusu 1984 = Valeriu Rusu, *Anchetator – informator, în ancheta dialectală*, în TDR, p. 31.
- TD–BN = *Texte dialectale. Bistrița-Năsăud*, de Maria Marin, Marilena Tiugan, București, [f. e.], 1987.
- TDD = *Texte dialectale și glosar. Dobrogea*, de Paul Lăzărescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană și Nicolae Saramandu, București, [f. e.], 1987.
- TDM I, II, III = *Texte dialectale. Muntenia*, sub conducerea lui Boris Cazacu, vol. I, de Galina Ghiculete, Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, București, Editura Academiei Române, 1973; vol. II, de Paul Lăzărescu, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Magdalena Vulpe, București, Editura Academiei Române, 1975; vol. III, de Costin Bratu, Galina Ghiculete, Maria Marin, Bogdan Marinescu, Victorela Neagoe, Ruxandra Pană, Marilena Tiugan, Magdalena Vulpe, București, [f. e.] 1987.
- TD–Mold., Bucov. I, II = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Moldova și Bucovina. Texte dialectale*, volumul I, partea I, culese de Stelian Dumitrăcel și publicate de Doina Hreapcă și Ion-Horia Bârleanu, Iași, Editura Academiei Române, 1993; partea a 2-a, culese de Stelian Dumitrăcel și publicate de Doina Hreapcă și Ion-Horia Bârleanu, Iași, Editura Academiei Române, 1995.
- TDO = *Texte dialectale. Oltenia*, publicate sub redacția lui Boris Cazacu, de Cornelia Cohuț, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Șuteu și Magdalena Vulpe, București, Editura Academiei Române, 1967.
- TD–Porțile de Fier = Cornelia Cohuț, Magdalena Vulpe, *Graiul din zona „Porțile de Fier”*, I. *Texte. Sintaxă*, București, Editura Academiei Române, 1973.
- TDR = *Tratat de dialectologie românească*. Coordonator: V. Rusu, Craiova, Editura Scrisul românesc, 1984.
- TD–Sălaj = Maria Marin (coord.), Mihai Conțiu, Bogdan Marinescu, Carmen-Ioana Radu, Marilena Tiugan, *Graiurile din Sălaj. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, București, Editura Academiei Române, 2017.
- TD–Trans. = Maria Marin, Bogdan Marinescu, Iulia Mărgărit, *Graiuri din Centrul Transilvaniei. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar* (manuscris).

TD–Ucraina = Maria Marin, Iulia Mărgărit, Victorela Neagoe, Vasile Pavel, *Graiuri dacoromâne din sud-estul Ucrainei. Studiu lingvistic. Texte dialectale. Glosar*, București, Editura Academiei Române, 2016.

SAME REGIONAL VARIETY – DIFFERENT DIALECTAL RESEARCHERS (Abstract)

The paper suggests a comparative overview of two dialectal works by different authors, based on dialectal material recorded from comparable regions in terms of the investigated areas and in terms of the period during which the collections of the material under consideration were carried out. The works in question are Vasile Frățilă's *Graiul de pe Târnavă. Texte și glosar*, published by Astra Publishing House, the "Timotei Cipariu" Section, Blaj, 2006, and another, in manuscript, titled *Texte dialectale. Centrul Transilvaniei* by Maria Marin, Bogdan Marinescu and Iulia Mărgărit, containing, besides a rich collection of dialectal texts, a glossary and a linguistic study on the morphosyntax of these regional varieties, written by Maria Marin.

The two research works are similar to a great extent, both in terms of the investigated area and in terms of the particularities derived from the transcribed texts and the description of the material itself.

The differences mainly concern the relationship between the speaker of the regional variety and the dialectal researcher, a relationship which is present and prominent in all types of dialectal investigations in the work of the researchers from Bucharest, as in many other works of this kind, while in Vasile Frățilă's work it is often neglected, blurred, so that, most of the time, after entire pages of text it is merely understated, implied and not evident.

CUVINTE-CHEIE: *anchetă dialectală, vorbitor de grai, arie dialectală, text dialectal, glosar dialectal.*

KEYWORDS: *dialectal investigation, regional variety speaker, dialect area, dialectal text, dialectal glossary.*

*Institutul de Lingvistică al Academiei Române
„Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti”,
București, Calea 13 Septembrie, nr. 13
dialectologie@yahoo.com*

ANEXA 1

Lista localităților anchetate

Nr. crt.	Localitatea	Județul	Sigla	Pct. NALR	Pct. ALR
1.	Cornești, c. Adămuș	Mureș	C	343	—
2.	Căpâlna de Sus, c. Mica	Mureș	Cp	335	—
3.	Sângiorgiu de Pădure	Mureș	SP	337	—
4.	Nadeș	Mureș	N	341	—
5.	Blăjel	Sibiu	B	357	—
6.	Brateiu	Sibiu	Bt	—	—
7.	Daneș	Mureș	D	359	—
8.	Vânători	Mureș	V	360	ALR II 157
9.	Mihai Viteazu, c. Saschiz	Mureș	MV	364	—
10.	Apold	Mureș	Ap	365	—
11.	Ernea	Sibiu	E	358	—
12.	Crăciunelu de Sus, c. Cetatea de Bătă	Alba	Cr	356	—
13.	Secășel, c. Ohaba	Alba	Sc	376	—
14.	Biia, c. Șona	Alba	Bi	355	—
15.	Micășasa	Sibiu	M	377	ALR II 142
16.	Valea Viilor	Sibiu	VV	378	—
17.	Cut	Alba	Ct	—	—
18.	Buia, c. Șeica Mare	Sibiu	Bu	392	—
19.	Loamneș	Sibiu	L	393	—
20.	Slimnic	Sibiu	S	—	—
21.	Laz, c. Săsciori	Alba	Lz	406	—
22.	Ighiu Vechi, c. Bărgăș	Sibiu	I	391	—
23.	Arpașu de Jos	Sibiu	A	423	ALR II 172
24.	Breaza, c. Lisa	Brașov	Br	439	—
25.	Brădeni	Sibiu	Bd	—	—

ANEXA 2

